

"PIDGIN", DİL KAZANILMASI VE DİL İLİŞKİLERİ

Dr. Wolf König

İngilizce olan "pidgin" sözcüğünün iki anlamı vardır. İlk ve dar bir anlamda "pidgin" ya da "Pidgin-İngilizcesi", Çin, Yeni Gine, Malezya, Hindistan ve Afrika'daki İngiliz sömürgelerinde zenciler ya da yerliler tarafından konuşulan İngilizce'ye denir. İkinci ve geniş bir anlamda ise "pidgin" ya da "pidgin dili" Pidgin-İngilizcesine belirli bir tarzda benzeyen ve benzer şartlar altında oluşan bir dil kümesidir. Bu yazıda "pidgin" ikinci ve geniş anlamında söz konusudur.¹

"Pidgin", dil kazanılması ve dil ilişkilerine bağlı olup doğal dışı değildir. İngilizce ile sınırlı olmayıp, uygun şartlar altında her zaman oluşabilir.² "Pidgin", belirli dil ilişkilerinden doğan bir dil kazanılmasının sonucu olan bir dildir. Böylece, bir "pidgin" için bir ilişki dili olduğunu da söyleyebiliriz.

İngilizce ile ilgili olmayan bir "pidgin" örneği bugün Federal Almanya'da yabancı işçilerin büyük kısmı tarafından konuşulan Almanca'dır. Son yıllarda, bilim adamları bu Almanca'ya "Pidgin Almanca" adını vermektedirler; pek çok yabancıların Almancasının diğer "pidgin" dillerine benzediğini görmüşlerdir. "Pidgin" kavramı Federal Almanya'da artık yayılmıştır. Bununla birlikte, zaman zaman yabancıların Almancasının gerçekten bir "pidgin" olup olmadığı sorulmaktadır.³ Bence bu soru önemli değildir. Tabii ki, Pidgin-İngilizcesi ve Almanya'daki yabancıların Almanca'sı iki ayrı dil olduğundan aralarında fark vardır. Ancak birkaç önemli ortak yönleri olduğundan bu ayrı diller tek bir dil kümesinde toplanarak tek bir ad verilmektedir. Bu ad "pidgin" olabilir, ama istenirse, başka bir isim de verilebilir. "Pidgin" terimini kullanmamak için önemli bir sebep daha vardır. Bu söz halk diline "tarzanca" anlamında girmektedir, bu anlamda da pek kibar bir söz değildir. Yabancılar karşı aşağılama bu söz ile kuvvetlendirilebilir. Ancak herhangi başka bir terim de aynı görevi yapar. "Ausländerdeutsch" (yabancıların Almanca'sı) gibi kullanılan terimler de aynı aşağılamaya yarar. Daha kibar bir sözcük bulunsa dahi, Afrika'da olsun, Almanya'da olsun, o dili konuşanların aşağılanması son bulmaz.

Geniş anlamlı "pidgin" sözcüğünün yerine yukarıda söylendiği gibi "ilişki dili" de denebilir. İlişki dillerinin dört özelliği vardır. Bunları aşağıdaki dört paragrafta anlatmaya çalışacağım. Daha sonra, Federal Almanya'daki durumun beş özel şarta bağlı olduğundan söz edeceğim.

1. Her ilişki dili (pidgin dili) bir ikinci dildir, anadil olamaz.⁴ Her ilişki dilinde onunla ilgili olan bir temel dil vardır. Örneğin, Pidgin-İngilizce'nin temelinde İngilizce; Pidgin-Almanca'sının temelinde Almanca vardır. Temel dilsiz bir ilişki dili olamaz.⁵

Bir ilişki dili, temel dili bilenler ile temel dili bilmeyenler arasındaki dil ilişkilerinin sonucudur. Temel dil ile dil ilişkileri olmadığı zaman ilişki dili yaşayamaz. Genellikle bir ilişki dili, onunla ilgili olan bir temel dilin konuşulduğu yerde kullanılır. Bu durum ya temel dilin resmi dil olduğu bir memlekette, ya da temel dili konuşanların etkisinin hakim olduğu bir yerde, örneğin sömürge de olabilir.⁶

2. İlişki dilleri anlatım bakımından indirgelidir, ya da anlamsal kapasite bakımından sınırlıdır, bir ilişki dili vasıtasıyla herşey söylenemez.⁷ Potansiyel olarak bir ilişki dili ile herşeyin söylenmesinin mümkün olduğu ileri sürülmüştür.⁸ Bence bu potansiyel genel sebeplerden dolayı bir ilişki dili için geçerli değildir, çünkü bir ilişki dili ancak belirli iletişim durumlarında kullanılır, her zaman ve her durumda kullanılmaz. Bir ilişki dili iki durumda kullanılır. Birinci durumda temel dili bilen konuşan bir kimse vardır. Örneğin, bir İngiliz sömürgesinde bir İngiliz bir yeri ile konuşur, ya da Almanya'da bir Alman bir yabancı işçi ile konuşur. İkinci durumda ise ayrı ana dile sahip olanlar anlaşmak için ilişki dilini kullanırlar. Örneğin, bir İngiliz sömürgesinde ayrı kabilelerden gelen iki yerli, ya da Almanya'da bir Türk ile bir Yunanlı işçi ilişki dilini kullanır.⁹ Böyle bir durumda belirli iletişim ihtiyaçları karşılanır. Örneğin, "Pidgin-İngilizcesi" İngiliz sömürgelerinde sömürge durumunu sürdürmek için gereken iletişim ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılıyordu. Almanya'da bir işçi, iş yerinde çalışma emirlerini anlayıp işini yapabilmek, alışveriş edebilmek için Almanca'yı ilişki dili olarak kullanır. Başka bir durumda ise, örneğin aile içinde anadilini konuşur. Böyle bir durumda ilişki dilini kullanmaya gerek görmez. Böylece söyleyebiliriz ki, ilişki dillerinin anlatım imkanları bakımından olan indirgesi erekli bir indirgedir, başka bir deyişle, bir ilişki dilinin amaçlı bir sınırlaması vardır. Bu amaçlı sınırlama, bir ilişki dilinin geniş bir anlamsal kapasiteye sahip olmasını potansiyel olarak da olsa engeller. Doğal diller de indirgelidir, ama bu dillerin indirgesi erekli değildir. Örneğin, bilişim alanında insanın öyle iletişim ihtiyaçları vardır ki, doğal diller bu ihtiyacı karşılayamaz. Bunun için Fortran gibi yapay diller geliştirilmiştir. Soru şudur: Bir bilgisayar dili olan Fortran'ın sahip olduğu anlamsal imkanlar bir doğal dil ile de yerine getirilebilir mi? Yukarıda sözü edilen potansiyalite prensibine göre mümkün olmalıdır. Ancak bu hale getirmek için doğal dilleri değiştirmek gerekir. Günümüzün İngilizcesi Fortran'ın anlamsal imkanlarına sahip değildir. İngilizce'nin Fortran'ın imkanlarına sahip olması için de hiç kimse bir çabada bulunmamaktadır, çünkü Fortran bilişimsel amaçlara göre İngilizce'den çok daha kullanışlıdır. İngilizce Fortran'a göre indirgelidir, ama bu indirge erekli değildir, yani İngilizce bilişim ihtiyaçlarına göre amaçlı bir sınırlama altında değildir. İngilizcenin bilişim için uygun ve yeterli olmadığı ortaya çıktığından, Fortran gibi yapay diller ortaya atılmıştır. İngilizce böyle bir anlatım için yeterli kılınsa dahi yine de Fortran kullanım kolaylığı yüzünden tercih edilecektir. Özetleyerek şöyle söyleyebiliriz: İlişki dillerinin baştan erekli bir indirgesi vardır. Doğal diller ise bazen yeterli olmadığı anlaşılacak kadar değiştirilebilir, ya da yapay diller ile tamamlanır.

İlişki dillerinin erekli indirgesi olması, onların ikinci dil olmasıyla ilişkilidir. İkinci dillerin tümünün indirgeli olduğu iddiasına katılmaktayım. Örgün eğitimdeki yabancı dil dersleri dışında herkes yabancı bir dili indirgeli bir amaçla öğrenir. Örneğin, bir matematikçi Sovyet bilim dergisini okuyabilmek için Rusça öğrenir, bir tüccar Yakın Doğu'ya daha iyi mal satabilmek için Arapça; Hint din ve kültürüyle ilgili olan bir kimse de Hintçe öğrenir. İkinci dili öğrenen herkesen bir ya da birkaç amacı vardır, ve bu amaca göre ikinci dilin erekli bir indirgesi vardır.

Örgün eğitime gelince, bu okullardaki yabancı dil dersleri gerekli bir indirge altında değilmiş gibi görünür. Oradaki yabancı bir dil geniş alanda öğretilmek istenir. Oysa,

tablidir ki, burada da bir indirge vardır. Öğrencilerin dil yetenekleri bunu göstermektedir, ancak bu indirgenin ders sayısı yeterli olmadığından, ya da öğrencinin tembelliği yüzünden etkili olmadığı söylenebilir. Buna rağmen, okullarda da bir indirge yapılır, yalnız orada yapılan indirge açık değildir. Yabancı dil derslerinin sonuçlarından öğrencilerin yeteneksizlikleri yüzünden başarılı olmadığından şikayet edilmektedir. Bunun sebebi o indirgenin ereğinin açık olmamasına bağlanmalıdır. Öğrenci dil öğretiminin amacını bilse, daha fazla sevk duyarak, daha az unutup, öğrendiğini kullanmaya çalışırdı. Dar bir alan içinde dili iyice öğrenme, sonra yetenekleri geliştirmenin faydası vardır. Etkil bir indirge ile başlayan bir ders programı daha başarılı olabilir.

Her ikinci dilin etkili indirgeli olduğu iddiasına karşı yabancı bir dili son derece iyi konuşabilenler olup bir indirgenin söz konusu olmadığı ileri sürülebilir. Bu durum böyle görünmesine rağmen açık değildir. Bir kimse yabancı bir dili çok iyi konuşabilse de özellikle zor konuları tartışırken hâlâ kendi ana dili içinde düşünebilir. Ancak, burada başka bir gözlem daha da önemlidir. Uzmanlar bir yabancı dili anadili kadar iyi bilen bir kimsenin kendi ana dilini kaybetmeye başladığını farketmişlerdir. Bunun sebebi ikinci dilden anadile olan karışmadır. Bugün hâlâ araştırılmayan bu olgu doğru ise, o zaman bundan bir insanın iki indirgesiz dile sahip olmasının mümkün olmadığı sonucu çıkar. Bu süreç, yani ikinci dili iyice öğrendikten sonraki anadil kaybı özellikle Türkler'e çok çabuk olmaktadır, gerek Almanya'daki işçinin, gerekse Amerika'daki mühendisin dili bu durumu doğrulamaktadır.

3. İlişki dilleri yöntemsiz bir dil kazanılması sürecinin sonucudur. Başka bir deyişle, ilişki dilleri, planla öğretimin sonucu değildir yalnız dil ilişkilerinin sonucudur. Yöntemsiz dil kazanılması ise dilbilgisinin aktarılması ve öğretim yöntemlerinin yardımı ile olur. Yöntemsiz dil kazanılması olanı öğretimsiz de olabilir. Bu durumda kendi kendine yöntemsiz bir kazanılması söz konusudur. Bu imkan dilbilgisel bilgiye bağlıdır. Yabancı dili öğrenen kimse, anadilinin dilbilgisini çok iyi bilirse, yabancı dilin dilbilgisini de öğrenmeye çalışabilir. Böyle bir kimse yabancı dili dilbilgisine göre kendi kendine öğrenirse, yine yöntemsiz bir dil kazanılması söz konusudur. Yöntem kendinden ya da başka bir kimseden olsun, sonuç bir ilişki dili olmayacaktır. Ancak, kendi anadili hakkında dilbilgisel bilgisi olmazsa, o zaman yöntemsiz bir dil kazanılması mümkündür.

İkinci bir dilin kazanılması yöntemleri şöylece sıralanabilir:

1. Bir ders bütünlüğü içinde yöntemsiz bir program.
2. Dilbilgisel vasıtaların (dilbilgisel kategorilerin) kullanılması.
3. Açık olmayan dilbilgisel vasıtalar ile dil anlatımları (dilbilgisel kategorileri kullanmadan üstdilsel bir anlatım)
4. Anadili konuşanların yardım amacıyla yaptığı sistemli dil düzeltmeleri.
5. Anlaşılmayan dil davranışlarının düzeltilmesi.
6. Anadili konuşanların dili kabul etmemesi.
7. Gösterimsel dil anlatımları.
8. Anadili konuşanları gözleme.

Bu listenin sıralaması yöntemin gücüne göre yapılmıştır. Yalnız 7. ve 8. yöntemler başarılı olursa, bir ilişki dili oluşur. 1. ve 2. yöntemler başarılıysa sonuç bir ilişki dili olmaz. 1. ve 2. yöntemler yoluyla standart dil kazanılır. Üçten altıya kadarki yöntemlerin sonucunda ise programlı bir dil kazanılması olur. Sekizinci yöntemden geriye doğru gidersek ilişki dilinden temel dili öğrenmeye doğru bir yöntem sıralamasıyla karşılaşırız. ¹⁰

4. İlişki dilleri ayrışkan (isolative) dil kümesi içindedir. İlişki dilleri ya eksiz, ya da ek bakımından indirgelidir. İlişki dilleri için kullanılan "indirgeli" sözcüğünün iki anlamı vardır. Anlatım imkanları bakımından bir indirge, bir de biçimsel bir indirge söz konusudur. Bu ikisini kesin olarak ayırmak gerekir. Biçimsel açıdan indirgeli olan bir dil anlam imkanları bakımından indirgeli demek değildir. Çince ve Vietnamca ayrışkan dillerdir. Bu dillerin biçimsel dizgesi yoktur. İngilizce dahi, başka Hint-Avrupa dillerine göre biçimsel olarak oldukça indirgelidir. Bu gibi diller "kültür dilleri" olarak kabul edilerek indirgeli diye küçümsenemez. Bir ilişki dili ise, onunla ilgili olan temel dile göre biçimsel açıdan indirgeli olduğundan küçümsenir.¹¹

İlişki dillerinin hepsi ayrışkan (isolative) bir yapıya sahiptir, yani bu gibi dillerin tümü aynı tür yapıdadırlar. İlişki dilleriyle ilgili olan temel dillerin yapıları farklı olduğuna göre yöntemsiz dil kazanılması sürecinde anadilden ikinci dile bir karışma (interference) söz konusu değildir. Almanya'daki durum buna iyi bir örnektir. Yabancıların çoğunun Almancası standart Almanca'dan oldukça farklıdır. Bunun sebebi anadilden Almanca'ya bir karışma değildir. O takdirde, çeşitli memleketlerden gelen yabancıların Almancası değişik olmalıdır. Ancak durum gerçekte hiç de böyle değildir. Örneğin, Türkçe ile İspanyolca birbirinden çok farklı iki dildir, ama Türkler ve İspanyollar tarafından konuşulan Almanca arasında, yapı bakımından fark yoktur. Bir de Türklerin ilişki Almancasının yapısında Türkçe dilbilgisinde hiç olmayan yapılar vardır. Diğer taraftan, ilişki Almancası Pidgin-İngilizcesine yapı bakımından çok benzer. Bu benzerlik doğrudan doğruya yöntemsiz dil kazanılmasının tarzıyla ilgilidir. Yöntemsiz dil kazanılmasının dil yapısı bakımından sonucu aynıdır. Yöntemsiz yabancı dil öğrenmeye çalışan bir kimse en kolay şekilde bu yabancı dili kullanmaya çabalar. Diyelim ki, Almanca bilmeyen bir kimse bu dilde en kolay şekilde fiil kullanmak ister. Almanca fiil çekim sistemi karışık olduğundan öğrenmekte zorluk çeker. Daha kolay bir yol budur. Önce fiillerin mastarını, sonra şahıs zamirlerini, son olarak da kip ve zaman şekillerini öğrenir. İlişki Almancasının fiil sistemi şu iki basit kuraldan oluşur: a) Şimdiki zaman için şahıs zamiri ile fiilin mastarını kullanır. Türkçe "yapıyorum" yerine, "ben yapmak" gibi bir yapı kullanılır. b) Başka zaman ve kip için şahıs zamiri ve fiilin mastarı arasına zaman fiillerinden (Almanca yardımcı fiillerden) ya da kip fiillerinden bir biçim koyulur. Türkçe'de "yaptım", ya da "yapmalıyım" yerine "ben idi yapmak", ya da "ben gerek yapmak" gibi yapılar kurulur. Bunlar Türkçe'de hiç olmayan Almanca'daki birleşik fiillere benzer. Almanya'daki Türk işçisi bu tür yapıları hemen öğrenip kullanır. Ancak, bu durum Türkçe'den Almanca'ya giren bir karışma (interference) değildir.

Yöntemsiz dil kazanılmasının sonucu dil tipi olarak, hep aynı ise, o takdirde yöntemsiz dil kazanılması sürecinin de aynı olduğu tahmin edilebilir. Şöyle bir durumu düşünelim: Dilini bilmediğimiz yabancı bir ülkeye gidiyoruz. Orada konuşulan dili kullanmak ister, ya da mecbur kalırız. Ancak, ders alamayız ve de o dilin dilbilgisi hakkında hiç bir bilgimiz yoktur. Bu memlekette nasıl anlaşmaya çalışabiliriz? Bunun için şöyle bir yol vardır: Önce bir dizi sözcük öğrenmelidir. Bu gösterimsel bir yol ile olur, anadilli konuşan bir kimse birşeyi göstererek, ona uygun olan sözcüğü söyler. Sonra, en basit cümleler, iki kelimeyi yanyana koyarak kurulur. Türkçe'de bu gibi cümleler olabilir. "Ev büyük", "adam gitmek", "uyumak güzel", "çocuk kız" gibi. Tabii ki, bunlar doğru Türkçe cümleler değildir. Her cümlede ikinci sözcük bir çekim ister, ama böyle cümlelerin kuruluşu gramer bilgisi eksikliğinden bilinmemektedir. Buna rağmen o cümleler anlaşılır, çünkü yabancı ya anadilli konuşan bu cümleleri aynı dilbilgisel yapı ile anlar: Birinci sözcük özne, ikinci sözcük ise yüklemdir.

Burada "özne" ve "yüklem" sözcükleri dilbilgisel bir anlamda olmamaktadır. Dilbilgisel anlama göre öznenin en önemli kısmı isim, yüklemün en önemli kısmı ise fiildir. Ayrışkan bir dilde ise, isim ve fiil arasında fark yoktur. Bizim örneklerimizde birinci sözcüğün isim gibi, ikinci sözcüğün fiil gibi kullanıldığını söyleyebiliriz. Ayrışkan dildeki cümlede sözcük sıralama kuralları son derece önemlidir, çünkü çekim olmadığından bir sözcüğün dilbilgisel işlevi ancak cümledeki içindeki sırasından anlaşılır.¹² "Ev büyük" cümlesinde "ev" özne ve "büyük" yüklemdir. "Büyük ev" dendiğinde anlam başkadır, ve "şu büyük olan şey bir evdir" gibi bir anlam çıkar. Özet olarak, bir ilişki dilinde iki sözcükten oluşan cümlelerde ilk sözcüğün özne işlevi, ikinci sözcüğün ise yüklem işlevi olduğunu söyleyebiliriz.¹³ Daha uzun bir cümle kurarken, yeni söz sıralama kuralları oluşup, ta maen çekimsiz bir dil çıkar. Böylece yöntemsiz bir dil kazanılmasının sürecini bir söz sıralama sistemini kurma süreci ile eşitleyebiliriz.¹⁴

Bu bölümde Almanya'da bir ilişki Almancası olup olmadığından söz etmek istiyorum. Yukarıda sözünü ettiğim olgular Almanya'da da farkedilmiştir. Onun için en azından bir ilişki Almancası oluşma halindedir, ya da bir ilişki Almancasının oluşma tehlikesi vardır.¹⁵ Alman toplumunda ilişki Almancasını konuşanların ikinci sınıf insan olacağı açıktır. Şüphesiz bugün de, ilişki Almancasını konuşanlar vardır. Bir de hatalı da olsa, yüksek Almanca'yı konuşanlar bulunmaktadır. Bu ikisinin arasında da ilişki Almanca'sıyla yüksek Almanca arasında bir dili konuşan yabancılar vardır. Bildiğim kadarıyla, bu konuda henüz istatistik bir araştırma yapılmamıştır.

Şimdi, bir ilişki Almanca'sının hangi nedenlerden oluşabileceği sorusunu cevaplamaya çalışacağım.¹⁶

1. Önemli bir faktör Almanca ile yabancıların ana dili arasındaki farktır. Bu yüzden dilin dilbilgisel özelliklerinin karışma yolu ile öğrenilebilmesi zorlaşır. Bu faktörün nesnel ve öznel tarafları vardır. Nesnel olarak Yunanca Almanca'ya Türkçe'den daha yakındır, ama öznel olarak Türkler ve Yunanlıların Almanca'ya karşı duyduğu yabancılaşma derecesi aynı olabilir. Bu duygunun derecesi alınan eğitime bağlıdır. İyi eğitilmiş bir Yunanlı Almanca'daki Yunanca, ya da kendi dilindeki Latince sözcükleri bilir. Zaten bu sözcükler günlük dilde değil, bilim dilinde kullanılır. Bir de Yunanca'daki çekim sistemini bilip, Almanca'nın çekim sistemiyle aynı tipten olduğunu farkederek yüksek Almanca'nın dilbilgisini öğrenebilir. Ama bunu bilmeyen bir Yunanlı köylüye Almanca, bir Türk'e geldiği gibi yabancı gelir. O halde, yabancılaşma duygusu, eğitim derecesine göre artar, ya da azalır.

2. Diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, Almanya'da da bir yüksek dil, yani yüksek Almanca vardır. Yüksek Almanca Almanya'nın resmi dili olup, Alman Dil Kurumu (Mannheim'deki "Institut für Deutsche Sprache") ve devlet yardımı ile desteklenmektedir. Her dilbilgisel kural değişikliği resmi gazetede yayınlanarak, okullarda, resmi ve kamu hizmet dairelerinde uygulanır. Yüksek Almanca'yı bilmeyen bir kimsenin iş imkanları kısıtlıdır. Yalnız işçi olarak ya da serbest meslek alanında çalışabilir. Bu yüzden her Alman imkanları ölçüsünde yüksek Almanca'yı iyice öğrenmeye çalışır. Özellikle orta okul mezunları, işçi sınıfından farklı olmak için, yüksek Almanca'yı çok iyi öğrenip, özel hayatlarında dahi kullanmaya çalışırlar. Bu durum, bir insanın dil bilincini geliştirir. Bu bilince sahip olmayan bir kimse ise, yüksek Almanca'yı öğrenmez, çünkü bunun için bir sebep görmez. Bu dili bilmemenin sosyal hayatta güçlük çekmek demek olduğunu bilmez. Türkiye'de böyle bir yüksek dil olmadığı için Almanya'daki ve Türkiye'deki dil normları hakkındaki bilinçler de farklıdır.

3. Son zamanlarda sözü çok edilen bir konu Almanya'daki Türklerin bütünleşme (entegrasyon) problemleridir.¹⁷ Bunun temel sebebi, "kültür çoku" denilen durumdur. Bazı koşullara bağlı olarak, aynı memleketten gelen yabancılar, aynı mahalleye yerleşirler. Berlin'deki Kreuzberg gibi, bazı Türk mahalleleri artık meşhur olmuşlardır. Orada devamlı anadili konuşulmaktadır. Almanca çocukların çoğu için bile, ikinci dil olarak kalmaktadır.

4. Buna bağlı olarak, Alman toplumu bu özel mahalleleri ister istemez kabul ederek, orada oturan yabancılar ile yalnız belirli durumlarda iletişim içinde bulunur. Bu Türkler, sadece resmi dairelerde, işte ve çarşıda Almanlarla konuşurlar. Bu durumlarda da zaten konuşacak fazla birşey yoktur. Böylece, yabancılar için Almanca'nın anlatım bakımından indirgesi belli olur.

5. Sonunda Almanlar ilişki Almanca'sını taklit ederler. Böylece bir yabancıнын ne yüksek Almanca'yı, ne de günümüz Almanca'sını model olarak duyup, ilişki Almanca'sından başka bir tarzı öğrenme şansı olmayacaktır. Bu durumda, ilişki Almanca'sının doğuşu kaçınılmaz olur.

Bu yazının ilk kısmındaki dört faktör gibi, yukarıdaki beş faktör de, Almanya için geçerlidir. İlk faktör dizisinin ikinci faktör dizisiyle ilişkisi açıktır.

Bir ilişki Almanca'sının doğmasını önlemek için bu faktörlerden birini ortadan kaldırmak yeterli olabilir. Örneğin, son faktörü gözönünde tutarsak, bütün Almanlar, günümüz Almanca'sını ya da yüksek Almanca'yı kullanarak yabancıları anlamaya zorlarsa, ilişki Almanca'sına engel olunabilir. İkinci faktöre gelince, örneğin, bir yabancı, ilişki Almanca'sının toplumsal zararını öğrenerek, yüksek Almanca'yı kazanmaya çalışabilir. Bu gerçekten de olmaktadır. Yabancıların çoğunun iletişim sorunları yoktur, ama dil yüzünden yabancı oldukları belli olmasın diye, Almanca çalışmaktadırlar. Bu beş faktörü hesaba katan bir eğitim programı zamanla ilişki Almanca'sını tamamen ortadan kaldıracaktır.

Ancak, bir noktaya çok dikkat etmek gerekir. Üçüncü faktörü ortadan kaldırmak, yani, yeni Almanca'nın ikinci dil olmasını önlemek, daha kötü bir sonuç doğurabilir; bir Kreal Almanca'sı oluşabilir.¹⁸ Bu dil yine Almanca'dan başka bir dil olup, o dili konuşacak kişileri toplumda ayırdedecektir. Ne Alman, ne Türk olacaklardır. Bu çok daha büyük bir tehlike olup, pidgin ya da ilişki Almanca'sının devam etmesi daha sağlıklı bir durum olabilir.

1- Aynı şekilde Fransızca olan "creole" sözcüğünün de iki anlamı vardır. Birincisi, Fransız sömürgelerinde zenciler tarafından konuşulan Fransızca, ikincisi ise bu "creole"e belirli bir tarzda benzeyen bir dil kümesidir.

2- Bu tanım, Fransızca ile sınırlı olmayan "creole" için de geçerlidir.

3- Bkz. J. Meisel (1975), s. 9, 12-17.

4- Bkz. J. Meisel (1975), s. 13, 15, ve R.A. Hall, Jr. (1972), s. 142. Hall'a göre, "creole" bir toplumun anadili olmuş "pidgin"dir. Fakat, bu tanım sadece bir "creole"un hangi şartlar altında oluştuğunu açıklar. "Creole" ile "pidgin" arasında başka bir fark daha vardır. Daha sonra açıklayacağım 2., 3., ve 4. özellikler "creole" için ya geçerli değildir, ya da sadece kısmen geçerlidir,

- 5- Bkz. D. Decamp (1977) s. 15. Bu özellik *lingua franca* (uluslararası yardımcı dil) ve ilişki dili arasındaki önemli bir farktır. Diyelim ki, Esperanto dili dünyanın "*lingua franca*"sı olacaktır. Bu dil, herkesin ikinci dili olup, temel dilsiz bir dil olacaktır. Ya da diyelim ki, aslında olduğu gibi (asıl "*lingua franca*" hac seferi zamanında Doğu Akdeniz bölgesinde konuşulup İtalyanca ile Arapça'nın karışımı bir dildir. "*Lingua franca*" sözcüğünün de aynı şekilde iki anlamı vardır.) bir "*Lingua franca*" iki dilin karışımı bir dil ise, temel bir dil yoktur, belki onun iki temel dili olduğunu söyleyebiliriz. Ya da diyelim ki, gerçekten dünyanın çoğu yörelerinde olduğu gibi, İngilizce dünyanın "*lingua franca*"sı olacaktır. Ancak, o takdirde İngilizce bir Pidgin-İngilizcesi gibi kullanılmaz.
- 6- Bkz. J. Meisel (1975) s. 13: Bir ilişki dilindeki sözcükler toplumsal bakımdan kuvvetli olan dilden alınır. "Pidgin" dil ilişkisinde köle sahibi ile köle arasındaki gibi tek taraflı bir ilişki vardır. Bkz. Heidelberger Forschungsprojekt "Pidgin Deutsch" (1975a) s. 26. İlişki dilinin öğrenimi çalışırken gereken işbirliği zorunluğu gibi, toplumsal bir zorlama altında olur. Bir *lingua franca* bu bakımdan da farklıdır.
- 7- Burada ilişki dillerinin anlamsal bakımdan indirgeci olduğunu söylerken, dilbilgisel ve biçimsel açıdan indirgeci olduğunu kastetmiyorum. Bu konuya daha sonra 4. özelliği açıklarken değineceğim.
- 8- J.R. Searle'in anlamlılık ilkesi vardır. Bu ilkeye göre, kısaca potansiyel olarak her şey, her dilde söylenebilir. Bkz. J.R. Searle, (1969) s. 19-21.
- 9- Temel dili konuşanlar başka bir anadile de sahip olabilir. İyi bir örnek Yeni Gine adasındaki durumdur. 1914'e kadar bu adanın bir parçası Alman sömürgesi idi, ama oradaki Almanlar İngilizce konuşuyorlardı. İlişki dili olarak da "Pidgin-İngilizcesi" kullanılıyordu. Buna rağmen bir "Pidgin-Almanca" başlamıştı. Bu durumu Neuhaus şöyle anlatır: "Eğer dil bakımından çeşitli bölgelerden olup, okulda Almanca okuyan yerliler karşılıklı anlaşmaya çalışıyorlarsa, o zaman ortaya dilbilgisi bakımından "pidgin" ile aynı seviyede olan korkunç bir Almanca tarzı çıkarıyor. Böyle bir bozulma İngilizce için olabilir, ama bizim dilimize çok yazık olur." Bkz. R. Neuhaus (1911), s. 121-122.
- 10- Yöntemsiz dil kazanılmasıyla, doğal dil kazanılmasını karıştırmamak gerekir. S.W. Felix (1977) s. 26, bu noktaya önem vererek, doğal dil kazanılmasında planlı bir öğretim süreci olmadığını söyler. Ancak, doğal dil kazanılmasında tekrarlama, düzeltme ve karşı soru vasıtasıyla yöntem vardır. 3. ile 6. yöntemler vasıtasıyla doğal bir dil kazanılması olur. Bu yöntemlerin kullanılması için gerekli ortam ilişki dilinin kazanılmasında yoktur.
- 11- Batı'daki dil bozulma biçimi gerçekten tuhaftır. Bu bilincin filolojik bir geleneği olup Dyonisos Thrax ve eski İskenderiye ekolünden (M.Ö. 2. yüzyıl) itibaren mevcuttur. Dyonisos Thrax ilk Yunanca dilbilgisini sistemli bir gramer olarak yazarak, gittikçe bozulan Yunanca'nın Homer'in zamanındaki dile göre muhafaza edilmesini istemiştir. Böylece Thrax'ın dilbilgisi o devirde gerçekten konuşulan Yunanca'yı değil, dil normlarına göre talep edilen bir Yunanca'yı tanımlar. Bu gelenekten itibaren bütün klasik diller, yani Sanskritçe, Yunanca, Latince, bir de İbranice ve Arapça biçimsel zenginliklerine dayanılarak en iyi ve "kültürlü" diller sayılmışlardır. Modern Avrupa dillerinden Latince'ye yakın olan Fransızca diplomat dili olarak en prestijli dil olmuştur. İngilizce ise, daha önemli olmasına rağmen, ticaret dili sayılarak 1950 yıllarına kadar küçümsenmiştir. Bunun sebebi gerçekten biçimsel sevtir, bir dil ne kadar artıkbilgili (redundant) olursa o kadar iyi sayılmıştır.
- 12- Bu da, Almanca'ya karşılık olarak, İngilizce için geçerlidir. "The dog beats the man." ve "The man beats the dog." cümlelerinin değişik söz sıralamaları yüzünden değişik anlamları vardır. Almanca'da ise "Der Hund beißt den Mann." ve "Den Mann beißt der Hund." cümleleri eşanlamlıdır. "Den" sözcüğündeki çekim eki "den Mann"ın her zaman nesne olduğunu belirtir.
- 13- Buradaki özne-yüklem terimleri Prag ekolünün Topic-Comment ya da Thema-Rhema terimlerine eşittir. Topic söz konusu olan parçadır, Comment ise söz konusu hakkında verilen bilgidir. Dilbilgisel özne-yüklem terimleri pragmatik açıdan Topic-Comment terimlerine eşitir. Söz sıralamada önemli olan şudur: Önce söz konusu olan söylenir, sonra söz konusu hakkında bilgi verilir.
- 14- İlişki Almanca'sındaki dilbilgisel söz sıralaması kuralları için bkz. Heidelberger Forschungsprojekt "Pidgin Deutsch" (1975), s. 86-7.
- 15- Bkz. J. Meisel, (1975), s. 9
- 16- Aşağıdaki beş faktör için, bkz. W. König (1979), s. 335-38.

- 17- Bütünleşme ve intibak (uyum, asimilasyon) kavramlarını kesinlikle ayırmak gerekir. Bütünleşme, bir toplumun içinde kendi için başarılı bir yerleşme bulmak, intibak ise, bir toplumun insanları gibi olmak demektir. Kültür kavramının iki yönü vardır. Birincisinde kültür bir norm, düşünce ve ahlak sistemi; ikincisinde ise örgütlenmiş davranış biçimi sistemidir. (Bkz. B. Minowski, (1975), s. 80-88) Birincisi, intibakla, ikincisi, bütünleşmeyle ilgilidir.
- 18- Pidgin ile Creole arasındaki farklar şunlardır;
- 1) Bir Creole anadil olmuş bir pidgindir.
 - 2) Bir creole erekli indirgeli değildir.
 - 3) Bir Creole'in yapısı ayrışkanlı olmamalıdır. Creole dillerinin özel yapıları oluşur ve bu yapılar sık sık temel dilden alınan yanlış anlaşılabilir yapılarıdır. (Bkz. A. Bollee (1977), s. 51)

KAYNAKÇA

- A. Bollee (1977): Pidgins und kreolische Sprachen. - bkz.: "Studium Linguistik" dergisi, 4. yıl. Kronberg/Ts. - s.48-76.
- F. Danes (1970): One Instance of Prague School Methodology: Functional Analysis of Utterance and Text. - bkz.: P.L. Garvin (1970), s. 132-46.
- D. Decamp (1970): Pidgin and creole languages. - bkz.: D. Hymes (Ed.) (1977), s. 13-39.
- S.W. Felix (1977): Natürlicher Zweitspracherwerb: Ein Überblick. - bkz.: "Studium Linguistik" dergisi, 4. yıl. Kronberg/ts. - s. 25-40.
- P.L. Garvin (Ed.) (1970): Method and Theory in Linguistics - The Hague
- R.A. Hall Jr (1972): Pidgin and Creoles as Standard Languages. - bkz.: J.B. Pride/J. Holmes (Eds.) (1972), s. 142-53.
- Heidelberger Forschungsprojekt "Pidgin Deutsch" (1975): Zur Sprache ausländischer Arbeiter: Syntaktische Analysen und Aspekte des kommunikativen Verhaltens. - bkz.: H. Kreuzer/W. Klein et alii (Eds.) (1975), s. 78-121.
- Heidelberger Forschungsprozess "Pidgin Deutsch" (1975a): Sprache und Kommunikation ausländischer Arbeiter. - Kronberg/Ts.
- D. Hymes (Ed.) (1977): Pidginisation and Creolisation of Languages - Cambridge
- W. König (1979): Zu sprachlichen Problemen ausländischer Jugendlicher in der Bundesrepublik Deutschland. - bkz.: "Linguistik und Didaktik" dergisi, 10. yıl, s. 332-49.
- H. Kreuzer/W. Klein et alii (Eds.) (1975): Sprache ausländischer Arbeiter. - "Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik" dergisinin 18. cildi. - Göttingen
- B. Malinowski (1975): Eine wissenschaftliche Theorie der Kultur. - Frankfurt/M.
- J. Meisel (1975): Ausländerdeutsch und Deutsch ausländischer Arbeiter. - bkz.: H. Kreuzer/W. Klein et alii (Eds.) (1975), s. 9-53.
- R. Neuhaus (1911): Deutsch Neu Guinea, 1. cilt. - Berlin.
- J.B. Pride/J. Holmes (Eds.) (1972): Sociolinguistics. - Harmondsworth
- J.R. Searle (1969): Speech Acts - Cambridge